Kvinna i Polen

Samtidigt med kvinnokonferensen i Helsingfors sommaren 1969 utgavs Krystyna Wrochnos bok Kvinna i Polen av Interpress Publishers i Warszawa.

Boken innehåller en utförlig redogörelse för kvinnornas situation i dagens Polen.

Den utbildade kvinnan

De unga kvinnornas inställning till äktenskap och utbildning har radikalt förändrats, anser författarinnan. Karaktäristiskt för dagens unga kvinna är, att hon vill göra sig oberoende genom att skaffa sig utbildning och yrke.

Varför har nu denna omställning i tänkesättet inträffat? Verkligheten och omständigheterna i dagens samhälle har förändrats.

År 1931 fanns i Polen 5.945.000 analfabeter eller 22,2 procent av den totala befolkningen. Ungefär varannan kvinna mellan 25—49 års ålder och var tredje man kunde inte läsa och skriva.

År 1960 var antalet analfabeter 664.000. De flesta icke läs- och skrivkunniga var över 50 år.

Staten slog ett stort slag för att avskaffa analfabetismen och i denna kampanj ingick också att skaffa flickorna tillträde till alla typer av skolor. Deras deltagande i undervisningen har ökat avsevärt i omfång.

Många jämlikhetsreformer har lagstadgats, men för att dessa inte skall stanna endast på papperet, har åtskilliga åtgärder vidtagits för att genomföra dem i praktiken. Men trots att den traditionella skillnaden mellan kvinnors och mäns utbildningsstandard numera tillhör det förflutna, är vissa områden fortfarande dominerade av kvinnor, medan det på samma gång är för liten tillväxt av kvinnor på områden dominerade av män. Till grund för detta ligger den gamla fördomen, att kvinnornas psykiska karaktärsegenskaper är bäst förenliga med lärare- och sjuksköterskeyrkena, medan deras förutsättningar på t. ex. det tekniska området är mindre eller obefintliga. Denna fördom är fortfarande alltför rotad i folkdjupet för att kunna övervinnas på kort tid. Sådana förändringar kan endast ske genom ständiga, gradvisa insatser på många områden.

En omfattande kampanj har under ett antal år varit i gång bland flickor och föräldrar för att locka kvinnliga clever till de tekniska skolorna och yrkesvägledningen har utvecklats i stor skala.

Antalet flickor i högre yrkesskoleutbildning i tekniska branscher är dock fortfarande för litet. Siffrorna 52,7 procent i de traditionella feminina ämnena och 29 procent i de tekniska ämnena.

Yrkeskvinnan

Statens sociala politik har som målsättning att försäkra varje individ möjlighet att förverkliga de mål den strävar mot. Kvinnan som har ett yrke vill praktisera det. Ju högre utbildningen är, ju större är yrkesaktiviteten. Ekonomiska skäl är inte den första om än en viktig orsak. Själva arbetet börjar spela en viktigare roll i kvinnans liv. Det ger henne personlig tillfredsställelse, ökar hennes strävanden efter kunskap och utvecklar hennes personlighet. Detta vet man inte bara genom undersökningar, utan också genom vad kvinnorna själva säger i brev till utgivarna av olika tidningar. För att ge arbetsmöjligheter i relation till utbildning och yrkessträvanden har femårsplanen 1966—1970 frambringat en och en halv miljon nya arbetstillfällen. Av dessa är 665.000 avsedda för kvinnor. Man har förlagt industrier till landsbygdsområden och mindre städer för att skapa anställningsmöjligheter. Industriföretagen anordnar kurser för att undervisa nyrekryterade kvinnor.

Det finns bestämmelser som beordrar förmän, arbetsledare och avdelningschefer som sysselsätter nyanställda kvinnor att ge dem direkt hjälp i hanteringen, att se till att de får arbete i överensstämmelse med sin uppnådda skicklighet och att försäkra dem stöd från sociala anordningar som barnavård, rekreationslokaler, matsalar, sommarläger etc.

Undersökningar har visat, att kvinnor anställda i yrken tidigare besatta av män har presterat lika goda eller t. o. m. bättre resultat än männen, vilket klargör, att de argument som ofta framförs mot anställning av kvinnor i vissa branscher t. ex. att deras produktiva effektivitet är bevisat lägre, att deras psykiska och psykologiska omständigheter har en

Dr Barbara Krupa är assistent vid Medicinska Akademin i Gdansk och medlem av Polska arbetarpartiets centralkommitté.

ogynnsam effekt på deras yrkesprestation, är omotiverade.

På liknande sätt har undersökningen inte fastställt den stående frasen om högre frånvarofrekvens bland kvinnor än bland män. År 1964 gjordes en undersökning inom 24 företag där 54 procent av personalen var kvinnor. Graden av frånvaro på grund av sjukdom var lägre bland kvinnor än bland män. Obefogad frånvaro från arbetet var som regel mindre vanlig bland kvinnor. Kvinnor byter arbete mindre ofta. De är ordentligare och visar mer tillgivenhet för sin arbetsplats. Resultaten av experimentella undersökningar tillhandahåller sålunda ett övertygande argument mot oberättigade förutfattade meningar om kvinnornas yrkesverksamhet.

Antalet yrkesarbetande kvinnor överstiger idag antalet yrkesarbetande män och kvinnor 1938. Vid denna tid var nästan var tredje ekonomiskt aktiv kvinna hembiträde. Genom industrins utveckling och den utvidgade undervisningen är kvinnorna idag i tilltagande grad högkvalificerade.

Den 31 december 1969 fanns det 3.500.000 kvinnor anställda inom den socialiserade ekonomin och de utgjorde 37,4 pdocent av det totala antalet anställda.

Vartefter landet utvecklas ökar tillfällena för sysselsättning åt kvinnor, inte bara inom industrin, men också inom serviceområdet. Den högsta procenten av kvinnliga anställda i relation till det totala antalet finns inom allmän hälsovård och social välfärd med 77,8 procent. Inom finans- och försäkringsinstitutioner finns 68,6 procent, inom utbildning, vetenskap och kultur 66,0 och inom handelsverksamheten 64,9 procent.

Det höga antalet kvinnor anställda i yrken baserade på exakt vetenskap är särskilt karaktäristiskt. Kvinnorna utgör:

70 procent av biologerna
40 procent av geologerna
47 procent av kemisterna
40 procent av matematikerna
32 procent av fysiologerna

Var tionde ingenjör är kvinna. Var tredje textilingenjör, geolog och kemist är kvinna. Under åren 1958—1964 fördubblades antalet kvinnliga ingenjörer.

Bland de yrken, som kräver universitetsutbildning, bortsett från de fria konsterna, har tandläkarna det största antalet kvinnor nämligen 77,5 procent. Bland läkarna är 44,3 procent kvinnor.

Inom den allmänna administrationen och inom institutionerna för juridisk administration utgör kvinnorna 46,8 procent.

Före kriget fanns endast en kvinnlig domare i Polen. I dag finns 950 kvinnliga domare i de högre domstolarna, 80 i ungdomsdomstolar och 3 kvinnliga domare i högsta domstolen.

Det finns 36 ordinarie kvinnliga professorer, 100 extraordinarie.

Bland universitetsrektorerna är 21 procent kvinnor. Var tredje person som erhåller doktorsgraden är kvinna.

Kvinnornas deltagande i yrken förbundna med jordbruk och skogsbruk ökar väsentligt:

Jordbruksteknik 59,2 procent
Trädgårdsteknik 40,0 procent

År 1960 fanns 1.023.000 självständiga kvinnliga jordbrukare, vilket är en betydande ökning från 1950 med 674.000. Detta beroende på, att den utökade industrialiseringen dragit männen från jordbruket. Man och hustru praktiserar ofta kombinationen jordbruk—industriarbete. Kvinnorna har på så sätt kommit att överta ansvaret för gården och har genom detta fullständig självständighet.

Ökning av antalet gifta yrkeskvinnor

Fler och fler gifta kvinnor ägnar sig åt yrkesarbete. År 1950 utgjorde antalet gifta kvinnor 18 procent av det totala antalet yrkeskvinnor. År 1967 hade siffran ökat till 75 procent.

Även om antalet yrkesarbetande kvinnor ökar i alla industriländer är det karaktäristiskt för Polen, att så många kvinnor i åldersgruppen 25—34 år, den av moderskap och hemansvar mest upptagna tiden, behåller sitt yrkesarbete. Nedanstående siffror visar en jämförelse med Förenta staterna:

Förenta staterna	1960	20—24 år	45	proc.
		25—34 år	30	proc.
Polen	1960	20—24 år	61,4	proc.
		25—34 år	50,5	proc.

Kurvan för kvinnornas yrkesaktivitet i Polen når sin topp i åldersgruppen 20—24 år och sjunker sedan gradvis, medan den i Förenta staterna sjunker tämligen tvärt i åldersgruppen 25—34 år, för att nå sin andra topp på en något lägre nivå i åldersgrupperna 45—55 år. Detta innebär, att kvinnorna i västra Europa och i Förenta staterna som regel avbryter yrkesarbetet vid tiden för havandeskapet medan kvinnorna i Polen i allmänhet fortsätter. Otvivelaktigt har polska kvinnor större möjligheter att förena yrkesarbete med familjeansvar. Lagstiftningen spelar en stor roll i detta sammanhang. Den garanterar den yrkesutövande kvinnan ett antal privilegier. Behovet av daghem och lekskolor är väl, om än inte helt tillgodosett. Emellertid spelar möjligheterna till utbildning och arbete en minst lika stor roll. När kvinnor får samma yrke som män får de också samma yrkessträvanden. Framför allt betyder det mycket att *rätten* till arbete är sanktionerad.

Undersökningar från 1961—1963 visar att 68 procent av kvinnorna återupptog sitt arbete efter barnsbörden. Ju högre yrkeskvalifikationer kvinnorna har ju oftare återtar de sitt arbete:

100 proc. av kvinnliga rektorer
94,7 proc. av lärare
94,2 proc. av fysiker
84,2 proc. av ingenjörer

Halina Krzywdzianka, chefredaktör för ungdomstidskriften "Zarzewie", har gjort reportage från Korea under kriget och från månadslånga resor i krigets Vietnam. Foto: Specialservice P. A. Interpress.

70 proc. av utbildade yrkesarbetare inom industri och byggnad

49 proc. av outbildade grovarbetare inom industri

48 proc. av städerskor och hjälpkvinnor.

För att underlätta situationen för familjerna och därigenom medverka till kvinnornas yrkesaktivitet finns en rad sociala förmåner:

Fri medicinsk vård. Fri behandling och rådgivning på kvinnokliniker. Fri medicinsk vård för alla barn under ett år.

På initiativ av fackföreningarna har industriell hälsoservice etablerats och polikliniker har satts upp för att förebygga sjukdomar i samband med arbetsmiljön. På dessa polikliniker utförs periodiska, profylaktiska undersökningar av anställda och specialundersökningar av kvinnor t. ex. med avsikt att i tid upptäcka livmodercancer.

Industriservicens uppgift är också att skapa passande arbetsförhållanden för blivande mödrar. Arbetslagstiftningen reglerar situationen. Samtidigt som den garanterar full yrkesjämlikhet har den emellertid också utfärdat förbud mot att anställa kvinnor i yrken särskilt betungande och skadliga för hälsan.

I samband med graviditet är kvinnorna berättigade till 12 månaders ledighet med full lön. Ytterligare ett års ledighet utan betalning kan beviljas efter ansökan. Under den oavlönade ledigheten är fortfarande rätten till fri medicinsk vård och till familjebidrag obeskuren.

År 1966 fanns över 59.000 daghemsplatser. Av 1.000 barn i åldern 3—6 år kan 200 deltaga i lekskolor. Man beräknar en ökning med 90.000 lekskoleplatser de närmaste fem åren.

Trots den stora expansionen av barntillsynen är denna emellertid ännu otillräcklig. För att lösa detta har andra former av barntillsyn än den statliga ordnats t. ex. genom placering av barn hos pensionärer från de företag där mödrarna är anställda. Sådana initiativ har tagits av kvinnorna vid företagen och av de sociala lekskolorna med stöd av föreningen Barnens vänner.

Avgifterna för barntillsynen är betydligt lägre än vad värdet av denna tjänst utgör. Föräldrar i svåra ekonomiska omständigheter kan befrias från avgiften. I skolorna finns dagrum för barn i lägre skolåldern. Där har de tillgång till läxhjälp och mat.

Sommarläger och andra former av rekreation ordnas för skolungdomar. Mer än 1.500.000 barn åtnjuter varje sommar denna förmån. 70 procent av dessa läger anordnas av arbetsföretag och fackföreningar med statens finansiella stöd. För varje år ökas anslagen till utbildning, kultur, uppfostran och social välfärd. Expansionen av anslag för sociala hjälpmedel avsedda för arbetande föräldrar är ett sätt att förverkliga den princip som folkrepubliken Polen har antagit, nämligen rätten till arbete för alla och rätten att förena yrkesambitioner med ansvar för familjen.

Mannens likvärdiga partner i äktenskapet

I polsk lagstiftning betraktas inte mannen som familjens överhuvud. I polsk lagstiftning är kvinnan mannens likvärdiga partner. Men som tidigare nämnts är inte lagens bokstav på papperet detsamma som att principen praktiseras i verkligheten. Trots sina framgångar i yrkeslivet, trots de reformer som genomförts dominerar ännu alltför mycket av den traditionella uppfattningen, att kvinnan är huvudansvarig för hushållsplikterna. Dubbelarbete vidlåder, betungar och hämmar fortfarande kvinnan alltför mycket. På grund av dessa traditionella uppfattningar har kvinnan inte heller de möjligheter att uppnå chefsbefattningar i sitt yrke och ledande poster inom fackföreningarna som önskvärt vore. Även inom de yrkesområden där kvinnorna dominerar, t. ex. läraryrket, finns det alltför få kvinnor på ledande poster och i spetsen för fackföreningen. En förändring är dock att märka i de yngre familjerna. Undersökningar har visat att de flesta män som utför sin del av arbetet i det gemensamma hushållet är i åldern 20—25 år.

För att poängtera, att det inte bara är modern, utan i lika hög grad fadern, som är intresserad av att barnet skall bli väl uppfostrat, undviker man formuleringar av typen: institution till stöd för den arbetande kvinnan och använder i stället: institution till stöd för familjen.

Förändringar i familjetypen

Tidigare hade den polska familjen i genomsnitt sex barn. Den polska kvinnan använde femton år av sitt liv till havandeskap och amning. I dag består familjen i regel av ett till två barn. Kvinnans havandeskap och amning tar fem år av hennes tid.

Vid trettiofem år har en kvinna passerat sin moderskapsperiod. Vid fyrtio är som regel hennes barn vuxna. Skillnader mellan stad och landsbygd i dessa förhållanden är på väg att helt utjämnas.

Man bör ha så många barn som man kan försäkra en lycklig barndom och en frisk, lycklig utveckling. Familjelycka har mer och mer kommit att betyda detsamma som att ge livet åt ett önskat barn. Denna uppfattning verkar till förmån för kvinnornas ställning i familj och samhälle. Familje- och moderskapsfunktionerna förblir ett viktigt element i kvinnornas liv. Det har emellertid upphört att vara deras enda funktion.

Polska föreningen för planerat moderskap, vilken verkar medelst familje- och äktenskapsrådgivning för födelsekontroll och sexualupplysning, når ut till hundratusentals mänskor genom filialer över hela landet. Omfattande samarbete med läkare och lärare för sexualupplysning bland ungdomar i skolorna på systematisk grund. Föreningen för planerat moderskap propagerar för och distribuerar preventivmedel av olika slag.

Mannens likvärdiga partner i samhällslivet

De polska kvinnorna fick rösträtt 1919.

I mellankrigsperioden uppföljdes emellertid inte deras jämlikhet genom en adekvat social politik. Det är först under folkrepublikens existens som en ökning av kvinnornas deltagande i samhälleliga organ på alla nivåer har kommit till stånd.

Även om situationen är fullt tillfredsställande är kvinnornas deltagande i samhällslivet emellertid betydligt större i Polen än i många västländer. Detta är utan tvekan ett resultat av statens politik såväl som av kvinnornas egen aktivitet.

Av riksdagens 460 deputerade är 57 kvinnor.

I Folkets Råd har kvinnornas antal ökat från 5,8 procent 1958 till 15,4 procent 1968.

Fastän lagstadgad jämlikhet har uppnåtts och denna i sin tur håller på att realiseras i praktiken anses inte kvinnornas organisation vara satt ur spel. Kvinnornas organisation, bildad 1945, ser tvärtom som sin uppgift att hjälpa kvinnorna att rätt tillvarata och utnyttja de möjligheter som står dem till buds. Just i kampen mot de traditionella uppfattningarna och de ännu kvarhängande fördomarna behöver kvinnorna det stöd och den enhet, som organisationen kan ge. Genom tidningar, böcker och andra publikationer sprider kvinnoorganisationen kunskap och information till kvinnorna i såväl städerna som på landsbygden.

H. L.

Sextonårig flicka

Igår
i hörnet av Piotrkowska och Tuwimgatan
en sextonårig flicka
med läppar sminkade i violett
drog mej i armen
Följ med mej

Ögon som förgätmigej
läpparna ännu friska
som blomknoppar
och hon säjer
följ med mej

Jag tog hennes hand
vi gick
Tjänar 400 på posten
nylonstrumpor kostar 200
understöd till fadern 120
Hur skall man existera
därför sa hon
följ med mej

Hon grät när jag inte ville
jag sa att jag har hustru
och en son
bägge tycker om mej
två gånger i månaden
väntar min fru på pengar
hon har inga nylonstrumpor

Jag sa
vi bygger upp en tung industri
vi bygger fartyg för export
flygplan kostar kolossala pengar
lika mycket som en miljard nylonstrumpor
en miljard läppstift
violetta och andra
därför tjänar vi så litet

Hon nickade
och återvände
till hörnet av Piotrkowska och Tuwimgatan
att vänta tills vi byggt färdig vår tunga industri
tills vi försett vår armé

En sextonårig flicka
med läppar sminkade i violett.

Bohdan Drozdowski

Översättning till svenska av Nils Åke Nilsson prof. vid slaviska institutionen, Stockholms universitet.